

Tanulmány

Kormos Krisztián

Permi hatás a volgai bulgár igei inflexióban

Abstract

Turkic languages have a characteristic verbal inflexion system which includes a small number of synthetic finite verb forms and an extensive set of analytic forms. The synthetic forms are the past simple and the optative/volitional forms in the Old Turkic and the subsequently developed conditional form respectively. The lack of a synthetic present tense is also a characteristic feature. Only the copula derived from personal pronouns expresses the present tense, and functions as an auxiliary for verbs to form large number of analytic forms including the present tense. This copula subsequently took the form of nonverbal personal suffixes. In Chuvash these suffixes lose the function of a copula and serve as verbal personal agreement. Also the primer nonfinite verb forms they follow lose their original functions and can be found only in these finite forms. It makes the Chuvash system highly different from that of Common Turkic, with a large number of secondarily developed synthetic forms. It may be explained by a Permic influence in one or more dialects of Volga Bulgar language according to the large number of synthetic verb forms in Permic languages and the known Permic influence in the Chuvash optative/volitional paradigm.

Keywords: Volga Bulgar, Chuvash, Udmurt, Permic, verbal morphology, copula, areal linguistics.

1 A csuvas, pontosabban az annak elődjéül szolgáló volgai bulgár nyelvjárás, illetve nyelvjárások és a Volga-vidéken található finnugor nyelvek közötti kölcsönhatásokat a Volga–Káma-vidék nyelveinek areális viszonyrendszere magyarázza (Agyagási 2012; Bereczki 1983). Ezek sokféle hatásmechanizmust jelentenek, melyek túlnyomó részében a volgai bulgár a domináns nyelv, a hatások főleg belőle indulnak ki (Agyagási 2014: 171–173; Bereczki 1983: 207–236), és a nyelv minden szintjét érintik. Természetesen ellenkező irányú (a volgai bulgár felé irányuló) hatások is ismeretesek, főleg a lexikon terén (Rédei & Róna-Tas 1980: 125–133). Bár a bulgárok nagy kiterjedésű birodalmat hoztak létre a területen, a volgai bulgár dominancia kialakulásában feltehetőleg nem a politikai hatalom, hanem a gazdasági fölény és a kulturális fejlettség játszott ebben szerepet (Bereczki 1983: 207). A nyelvek grammatikai kölcsönhatásait megkönnyítették a szerkezeti és tipológiai hasonlóságok, így a jövevényszavak mellett ezekből is sok ismeretes (Agyagási 2010: 216; Bereczki 1983: 214–234). Jelen írásomban az állítmányi – igei és nem igei – személyegyeztetést vizsgálom összehasonlító szempontból az érintett nyelveket feldolgozó munkák és Lars Johanson (2002) alapján.

A törökségi nyelvekben jellemzően három állítmányi személyegyeztető paradigmát találunk. Ezeknek természetesen konkrét nyelvekben előfordulhatnak különféle altípusaik, de alapjában véve ugyanazt a rendszert lelhetjük fel a modern törökségi nyelvek esetében, amely már keleti ótörök rovásfeliratokon is megfigyelhető. Azonban néhány nyelv eltért ettől a rendszertől; mint az látható lesz, a csuvas esetében is ez a helyzet. Az ilyen változás azért igazán

szembeötlő, mert a törökségi nyelvek személyegyeztetése a névszói állítmány kezelésével együttesen szemlélve a világ nyelvei között igen jellegzetes, könnyen azonosítható rendszert alkot, így az attól való eltérés is éppen olyan könnyen azonosítható.

A törökségi nyelvek igei inflexiójának rendszerét elsősorban a törökországi török – mint jól leírt és gazdag szakirodalommal rendelkező – nyelv segítségével mutatom be, de a rendszer alapvetően a többi török nyelvben is hasonló. A nyelvspecifikus tulajdonságokat külön kiemelem, vagy más törökségi nyelvből is hozok példát. A kapitális magánhangzóval a hangrendi illeszkedést jelölöm, az *X* hangrendi és labiális illeszkedés együttes fennállását jelöli, ami a törökségi nyelvekben előfordul, különösen a törökországi törökben gyakori. Ebben az esetben mindig *i*, *î*, *ü*, illetve *u* magánhangzók váltakozásáról van szó.

Alapvetően két igei személyragsorozatról van szó. Ezek egyike a múlt idő jeléhez, valamint a feltételes mód jeléhez járul, a másik felszólító módban használatos, amelynek a jele zéró. A névszói kategóriában általában szintén két személyragsorozat létezik. Az egyik a birtokos személyjelek paradigmája, a másik pedig a nem-igei állítmányi személyragoké. Tehát összesen négy személyegyeztető paradigmáról beszélünk, amelyből három az állítmányt egyezteteti az alannal. Az alábbiakban ezt a rendszert mutatom be.

A felszólító módú igei személyragok közvetlenül az ige tövéhez járulnak, önmagukban kifejezik a módot, számot, személyt és időt is. A modern nyelvek ezen paradigmái lényegében etimológiailag megfeleltethetők egymásnak, illetve a megfelelő ótörök alakoknak is.

	törökországi török	keleti ótörök
Sg.1.	- <i>AyIm</i>	- <i>AyIn</i>
Sg.2.	–	–
Sg.3.	- <i>sXn</i>	- <i>zUn</i>
Pl.1.	- <i>Allm</i>	- <i>Allm</i>
Pl.2.	- <i>Xn(Xz)</i>	- <i>Xŋ(Xz)</i> , - <i>XŋlAr</i>
Pl.3.	- <i>sXn(lAr)</i>	- <i>zUn(lAr)</i>

(Erdal 2004: 235–237; Göksel & Kerslake 2011: 152–200).

Törökországi török példával:

Sg.1.	gel-eyim ¹	‘jőjnek’
Sg.2.	gel	‘gyere’
Sg.3.	gel-sin	‘jőjjön’
Pl.1.	gel-elim	‘jőjjünk’
Pl.2.	gel-in(iz)	‘gyertek’
Pl.3.	gel-sinler	‘jőjjenek’

(Göksel & Kerslake 2011: 152–200).

A nem felszólító módú igei személyragok etimológiailag összefüggenek a birtokos személyjelekkel, egyúttal szintén általánosan jellemzik a törökségi nyelveket, így itt is érdemes megfigyelni az ótörök formákat. A paradigmát általában II. típusú személyragparadigmaként találhatjuk meg a szakirodalomban.

¹ Az *-AyIm* és az *-Allm* alakokat általában az *-A* jelölésű óhajtó mód paradigmájában láthatjuk (Göksel & Kerslake 297–311), azonban én nyelvtörténeti okokból felszólító módként hozom őket, mert az ótörök felszólító módú paradigma alakjaira vezethetőek vissza (Erdal 2004: 220–240).

	törökországi török		keleti ótörök	
	Vx	Px	Vx	Px
Sg.1.	-m	-m	-m	-m
Sg.2.	-n	-n	-ŋ	-ŋ
Sg.3.	–	-(s)X	–	-(s)I
Pl.1.	-k	-mXz	-mXz	-mXz
Pl.2.	-nXz	-nXz	-ŋXz	-ŋXz
Pl.3.	-lAr	-lArI	-(lAr)	-(lAr)I

(Erdal 2004: 237–240, 160–166; Göksel & Kerslake 2011: 152–200).

A többes szám első személyű *-k*, illetve megfelelői általánosak a modern török nyelvekben a birtokos személyjelek között található *-mXz* helyett. Egyes nyelvekben a felszólító módú paradigmában is lecserélték az *-Allm* alakot.²

Ezek a személyragok két igealakon használatosak. Az egyik a kijelentő mód múlt idejű alakjában szerepel, ennek jele a törökországi törökben *-dX* / *-tX*, egyéb törökségi nyelvekben pedig ennek etimológiai megfelelője. Törökországi török példa:

Sg.1.	<i>gel-di-m</i>	‘jöttem’
Sg.2.	<i>gel-di-n</i>	‘jöttél’
Sg.3.	<i>gel-di</i>	‘jött’
Pl.1.	<i>gel-di-k</i>	‘jöttünk’
Pl.2.	<i>gel-di-niz</i>	‘jöttetek’
Pl.3.	<i>gel-di-ler</i>	‘jöttek’

A másik igealak, amely ezt a személyragparadigmát használja, a hagyományosan feltételes módnak nevezett, a törökországi törökben *-sA* jeles igealak. Ez valójában egyfajta kötőmód, amelybe a feltételt tartalmazó tagmondat állítmánya kerül. Bár szintén általános a törökségi nyelvekben, nem mindegyik használja. A keleti ótörökben nem volt meg, és a csuvasból is hiányzik. A *-sA* jelű feltételes módot nélkülöző nyelvek így csak egyetlen igealakon használják a II. típusú paradigmát, mint ahogyan a felszólító módút is. A török nyelvek többségében alapvetően a törökországi török rendszer köszön vissza:

Sg.1.	<i>gel-se-m</i>	‘ha jönnék’
Sg.2.	<i>gel-se-n</i>	‘ha jönel’
Sg.3.	<i>gel-se</i>	‘ha jönne’
Pl.1.	<i>gel-se-k</i>	‘ha jönnénk’
Pl.2.	<i>gel-se-niz</i>	‘ha jönnétek’
Pl.3.	<i>gel-se-ler</i>	‘ha jönnének’

(Göksel & Kerslake 2011: 152–200).

Itt érdemes megfigyelni a török nyelvek jellegzetességét, azaz, hogy nagyon kevés szintetikus igealakkal rendelkeznek, és ezek között a kijelentő mód jelen idő nem található meg.

Mindegyikben van kijelentő mód múlt idő, amely a II. típusú személyragokat kapja. Mind-egyikben van jelen idő felszólító mód, amely saját személyragparadigmával rendelkezik, to-

² Pl. tatár *-äyq* / *-ëyk*, kazak *-ayıq* / *-eyik*. Törökországi török *gelelim* ‘jöjjünk’, kazak *keleyik* ‘jöjjünk’ (Öner 2007: 715–748; Kirchner 1998a: 324–327; Tamir 2007: 456–457, 460–471).

vább a többségben van egy feltételes mód, amely szintén a II. paradigmát használja. A törökségi nyelvek az igealakok jelentős részét analitikus stratégiával, igenév + kopula szerkezettel állítják elő. A kopula kijelentő mód jelen idejű alakja a legtöbb nyelvben személyragok formájában van jelen, ebben az esetben leggyakrabban I. típusú személyragként található meg a szakirodalomban. Ez azonban eredetét tekintve egy alakilag is önálló kopula-paradigma, amely közvetlenül a személyes névmásokból alakult ki.

	keleti ótörök		törökországi török	
	szem. nm.	kopula	szem. nm.	kopula
Sg.1.	<i>bän</i>	<i>män</i>	<i>ben</i>	<i>-Xm</i>
Sg.2.	<i>sän</i>	<i>sän</i>	<i>sen</i>	<i>-sXn</i>
Sg.3.	<i>ol</i>	<i>(ol)</i>	<i>o</i>	-
Pl.1.	<i>biz</i>	<i>biz</i>	<i>biz</i>	<i>-Xz</i>
Pl.2.	<i>siz</i>	<i>siz</i>	<i>siz</i>	<i>-sXnXz</i>
Pl.3.	<i>alar</i>	<i>(alar)</i>	<i>onlar</i>	<i>(-lAr)</i>

(Erdal 2004: 232–242, 262–272, 322–326, 412–419, 427–432;
 Göksel & Kerslake 2011: 152–200).

Ezek közül mind az *-Xm*, mind a *-sXnXz* valamelyest specifikus a törökországi törökre. Az egyes szám első személyű alakra jellemző még a *-mVn*, többes szám másodikra pedig a *-sVz*. Maga a rendszer azonban alapvetően azonos.

Ami feltétlen figyelmet érdemel, hogy a szuffixálatlan formák, mint az ótörök paradigma, gyakorlatilag mind szintaktikailag, mind alakilag úgy viselkednek, mint egy kijelentő mód jelen idejű létige (Erdal 2004: 322–326), amint az az alábbihoz hasonló példákkal illusztrálható:

biz kapagči biz ‘mi kapuőrök vagyunk’
biz kapagči ärtimiz ‘mi kapuőrök voltunk’

Szintaktikailag azonban a szuffixálódott formák is ugyanígy viselkednek a modern török nyelvekben is, ugyanezt a funkciót töltik be, ezért nem lehet közöttük szintaktikai alapon különbséget tenni. A szuffixált és a szuffixálatlan formák közös megnevezéseként a MEN alakot fogom használni, amely az ótörök egyes szám első személyű alakra utal.

Mint az látható, a MEN az egyetlen törökségi nyelvi objektum, amely finit kijelentő mód jelen időt képes kifejezni. Az alapvető ótörök ige ikopula az *är-* ‘van’ ige, amelynek etimológiai megfelelői a modern török nyelvekben is fellelhetők; a törökországi török alak *i-* (Erdal 2004: 322). A MEN voltaképpen ennek az igeének a jelen idejű alakjaiként funkcionál és egyedüli eszközként lehetővé teszi a nyelvek számára, hogy kopulával képzett szintetikus igealakok segítségével a jelen idő is kifejezhető legyen. Az ótörök az *-r* képzős folyamatos melléknévi igenévet használta erre a célra (Erdal 2004: 240–242, 282), pl. *kel-* ‘jön’ *kelür* ‘jövő, jövésben lévő’, *kelür män* ‘jövő vagyok, jövök’. Természetesen a kopula egyéb alakjai is rendelkezésre állnak, így az analitikus stratégia számos további igealakot is létrehozhat. A múlt idejű *ärti* kopulával az iménti igenév folyamatos múlt időt eredményez (*kelür ärtim* ‘jöttem, jövésben voltam’) kontrasztban az egyszerű múlt idejű *keltim* ‘jöttem’ alakkal. Előidejű igenévvvel további múlt idő hozható létre, ez a típus a törökségi nyelvekben általában a szemtanúság hiányát hivatott kifejezni, pl. *kelmiş* ‘jött (participium)’ *kelmiş ol* ‘jött (véltetően)’ (Erdal 2004: 282–304).

A szintetikus igealakokkal ellentétben az analitikus kategóriában sokkal nagyobb különbségek vannak az egyes török nyelvek között. A stratégia alapvetően azonos, de a nyelvek eltérhetnek abban, hogy melyik igenevetet használják. A törökországi török a nem-szemtanúsági múltat a keleti ótörökhöz hasonlóan a *-mXş* igenévvel fejezi ki (*kelmişsin* ‘jöttél’), míg a kazak nyelv ugyanezre a célra egy másik előidejű igenevet, a *-yan / -gen* képzős participiumot használja (*kelgensiy* ‘jöttél’) (Tamir 2007: 456–457, 460–471). A *-r* participium funkciói is eltérnek különböző nyelvek között, a törökországi törökben sokkal általánosabb jelentésű (*gelirim* ‘jövök, szoktam jönni, jönnék, jönni fogok, mindjárt jövök’), míg az imént említett kazakban jövőt fejez ki (*kelermin* ‘jönni fogok’) (Tamir 2007: 456–457, 460–471). Így ezek a nyelvek a folyamatos aspektusra más eszközöket találtak. A stratégia azonban alapvetően azonos. A törökországi török leggyakrabban a következő, Asli Göksel és Celia Kerslake munkájában „stem suffix”-ként megnevezett toldalékokat használja:

<i>-(X)yor</i>	folyamatos aspektus, csak kopula járulhat hozzá
<i>-(X)r/-Ar/-mAz</i>	általános idejű participium, kopulán kívül jelzett szava is lehet
<i>-(y)AcAk</i>	jövő idejű participium, jelzett szava is, és Px-e ³ is lehet
<i>-mAll</i>	szükségességet fejez ki, csak kopula járulhat hozzá
<i>-mAktA</i>	folyamatos aspektus, csak kopula járulhat hozzá ⁴
<i>-mAk üzere</i>	szándékot, előkészületet kifejező gerundium
<i>-mXş</i>	befejezett participium

Az ótörökkel párhuzamos példák: *geliyorum* ‘jövök’, *geliyor idim*⁵ ‘jöttem’ (folyamatos múlt), szemben a szintetikus egyszerű múlt idejű *geldim* ‘jöttem’ alakkal. A törökországi törökben az *i-* (< *är-*) ‘van’ ige csak részlegesen ragozható, mindössze a múlt idejű *idi*, a feltételes módú *ise*, a nem-szemtanúsági *imiş* és egy *iken* alakú határozói igenév formájában létezik. De emellett létezik a törökben egy másik kopula, az iniciotranszformatív *ol-* ‘van/lesz’ (ótörök *bol-*) ige, amely szabályosan ragozódik, minden, a többi igeire jellemző alakja képezhető, beleértve az igenévképzőkkel ellátott alakokat is. A két létige viszonya a többi törökségi nyelvben is hasonló (Erdal 2004: 322–323). Az *ol-* az elérhető analitikus igealakok számát radikálisan megnöveli. Segítségével olyan összetett kifejezések is létrejöhetnek, amelyeket magyarul vissza lehet ugyan adni, de valójában teljesen más eszközökkel fejezzük ki. Ilyen a *gelmiş ol-acağ-ım* ‘elment leendő vagyok, elment leszek’ befejezett jövő, illetve ilyen a folyamatos jövő a *gel-mekte ol-acağ-ım* ‘jövésben leszek’, *gelmiş olacak idim* ‘eljött leendő voltam (úgy volt, hogy majd el fogok jönni)’, *gelecek oldum* ‘eljövendő lettem’, *gelmez oldum* ‘nem-jövő lettem’ alakokban. Az ehhez hasonló igealakok száma potenciálisan igen nagy (Göksel & Kerslake 2011: 145–149, 152–156, 158–179; Kartallioğlu & Yıldırım 2007a: 57–64). Az elérhető igealakok számát a nem finit formák is szaporítják, pl.

<i>Bu kitab</i>	<i>-ı</i>	<i>oku</i>	<i>-mak</i>	<i>-ta</i>	<i>ol</i>	<i>-duğ</i>	<i>-um</i>	<i>-u</i>	<i>gör</i>	<i>-m</i>	<i>-üyor</i>	<i>mu</i>	<i>-sun?</i>
ez könyv	-ACC	olvas	-INF.	-LOC	van	-NOM.	-Px.Sg.1.	-ACC	lát	-NEG.	-IMP.	-e	COP.Sg.2
E könyv	-et	olvas	-ás	-ban	lev	-és	-em	-et	lát	-nem		-e	-vagy

‘Nem látod, hogy épp ezt a könyvet olvasom?’ (Nem látod ezt a könyvet olvasásban levésemet?)

³ A Px ebben az esetben az ágenssel egyezik számban és személyben, a fej pedig a patiens (Göksel & Kerslake 2011: 242–244).

⁴ Tovább bontva eszragozott főnévi igenév, pl. *gel-mek-te-yim* ‘jövésben vagyok’.

⁵ A modern törökországi törökben az *i-* ‘van’ ige általában klitikumként viselkedik, így a példa a hétköznapi nyelvben *geliyordum*-ként használatos. Én az átláthatóság kedvéért az izolált formákat adom meg példaként.

A szintetikus igealakokból jóval kevesebb összetett forma képezhető. Ezek szerkezetileg a magyar ‘mentem vala’, ‘mentem volt’, ‘mentem volna’, illetve a mari *tolānam āle* ‘jöttem vala’ (Bereczki 1990: 56) típushoz hasonlóak, és az előbbiekkal szemben nem produktívak, kizárólag az *idi*, *ise* és *imiš* kopulák jöhetnek szóba, azok is korlátozottan, pl. *geldim idi* = *geldi idim* ‘jöttem volt’.

A tipikus törökségi igeragozási rendszerre tehát a következők jellemzőek:

- 1) A szintetikus igealakok alacsony száma (általában 2-3). Ezek etimológiailag megfeleltethetők egymásnak az egyes nyelvek között, az idő, mód és személyjelölőket is ideértve.
- 2) Az igei kijelentő mód jelen idő hiánya szintetikus szinten.
- 3) Névmási eredetű MEN kopula, mint kijelentő mód jelen idejű állítmány, amely az analitikus szinten lehetővé teszi a jelen időt.
- 4) Igenév + kopula felépítésű igealakok gazdag rendszere. Etimológiailag nem feltétlenül feleltethetők meg egymásnak, mert nyelvenként egészen eltérő igeneves szerkezetek is létrejöttek, de a kopulák között megtalálható a MEN és az *är-* etimológiai megfelelője.

2 A csuvas nyelv rendszere ettől jelentős mértékben különbözik. A csuvasban nem létezik névszói állítmányi személyegyeztetés, a kopula jelen időben, kijelentő módban zéró (Čaušević 2002: 813–814), pl.

<i>epě</i>	<i>čuvaš</i>	‘én csuvas <u>vagyok</u> ’
<i>esě</i>	<i>čuvaš</i>	‘te csuvas <u>vagy</u> ’
<i>vāl</i>	<i>čuvaš</i>	‘ő csuvas’
<i>epir</i>	<i>čuvaš</i>	‘mi csuvasok <u>vagyunk</u> ’
<i>esir</i>	<i>čuvaš</i>	‘ti csuvasok <u>vagytok</u> ’
<i>věsem</i>	<i>čuvaš</i>	‘ők csuvasok’.

Ezzel jól kontrasztba állítható például a törökországi török megoldás, ahol a kopula funkcióját a mai napig a fentebb említett morféma látják el:

ben	<i>čuvašım</i>	‘én csuvas <u>vagyok</u> ’
sen	<i>čuvašın</i>	‘te csuvas <u>vagy</u> ’
o	<i>čuvaš</i>	‘ő csuvas’
biz	<i>čuvašız</i>	‘mi csuvasok <u>vagyunk</u> ’
siz	<i>čuvašımız</i>	‘ti csuvasok <u>vagytok</u> ’
onlar	<i>čuvaš(lar)</i>	‘ők csuvasok’

Ennek ellenére a csuvas igealakokon megtalálhatóak a MEN etimológiai megfelelői is, a rendszer azonban egészen más. Az igei *ärti* ‘volt’ kopula megfelelője megtalálható a csuvasban, és szám illetve személy szerint ragozódik. A törökországi törökhöz hasonlóan klitikum, és itt nincs lehetőségem szeparált alakot megadni, mert a csuvas olyannal nem rendelkezik.

- <i>tĀm</i>	‘voltam’
- <i>tĀn</i>	‘voltál’
- <i>čě</i>	‘volt’

- <i>tǎmǎr</i>	‘voltunk’
- <i>tǎr</i>	‘voltatok’
- <i>čės</i>	‘voltak’ (Čaušević 2002: 813–814).

2.1 Első paradigmá

A személyragok

	Singularis	Pluralis
1.	- <i>ǎp</i> , - <i>ěp</i>	- <i>pǎr</i> , - <i>pěr</i>
2.	- <i>ǎn</i> , - <i>ěn</i>	- <i>ǎr</i> , - <i>ěr</i>
3.	⁶	- <i>šě</i> ⁷

(Clark 1998: 441–451; Ersoy 2007: 1291–1325; Róna-Tas 1978: 40–63).

Az egyes ragok etimológiái (Róna-Tas 1978: 69–73):

- 1) -*ǎp*: az egyes szám első személyű **bi* ‘én’ névmásból a keleti török *bän* > *män* > *-Vm* / *-mVn* típus párhuzamaként.
- 2) -*pǎr*: a többes szám első személyű *biz* névmásból a keleti török *biz* > *-bVz* / *-mVz* / *-Vz* típus párhuzamaként.
- 3) -*ǎn*: a keleti ótörök egyes szám második személyt jelölő *-ŋ* személyraghoz köthető, Róna-Tas közvetlen előzményként **-iŋ* alakot ad meg.
- 4) -*ǎr*: a keleti ótörök többes szám második személyt jelölő *-ŋIz* személyraghoz köthető, Róna-Tas közvetlen előzményként **-γir* alakot ad meg.⁸

Igealakok, amelyekben ez a paradigma használatos (Róna-Tas 1978: 40–63; Ersoy 2007: 1291–1325, Clark 1998: 441–451):

2.1.1 Kijelentő mód, jelen idő

Jele *-(A)t*, tagadó alakban pedig a *-mA* tagadó szuffixummal összeolvadva *-mAst* alakban használatos. A tagadó alakot leszámítva mássalhangzó után *-At*, egyébként *-t* formában fordul elő. Funkciója a beszéd pillanatában, illetve az általában bekövetkező cselekvések és történések kifejezése. Ragozási példa: *kala-* ‘beszél’; *kil-* ‘jön’.⁹

⁶ A csuvas nyelvben magas magánhangzós környezetben palatalizálódnak a mássalhangzók, mély magánhangzós környezetben velarizálódnak, ezt az írás nem jelöli (Róna-Tas 1978: 11–12). Néhány esetben mély környezetben is előfordul palatalizált mássalhangzó, ebben az esetben jelentésmegkülönböztető szerepe lehet, az írás is jelöli, a cirill csuvas természetesen légységjellel, én átírásban betű után álló ‘-fal. Magas környezetű velarizált mássalhangzóra nem találtam példát és Róna-Tas sem tesz említést ilyesmiről. Itt egyes szám harmadik személyben az utolsó mássalhangzó palatalizálása jelzi a számot és a személyt, ami természetesen csak mély hangrend mellett jelentkezik, hiszen magas szótőben egyébként is minden mássalhangzó palatalizált volna. Emiatt néhány nyelvjárás a magas hangrendű szavakban egy *-ě* személyragot alkalmaz (Róna-Tas 1978: 40–63).

⁷ A jelen idő *-t* jelével összeolvadva állító alakban *-ššě* formát, tagadóban *-čě* formát hoz létre, ez a példákban látható lesz (Róna-Tas 1978: 40–63, Ersoy 2007: 1291–1325).

⁸ Az ótörökben az *-ŋ* személyrag helyett *-n* és *-G* jelölés is található, *-ŋIz* helyett ennek megfelelően *-nIz* és *-GIz* is (Erdal 2004: 300–330).

⁹ Az egyes morféákat más stílusú betűvel szedem: az időjelölő vastag, a személyjelölő dőlt betűvel fog szerepelni, a tagadás morféáját aláhúzom.

Állító forma:

Sg.1	<i>epě</i>	‘én’	<i>kalatǎp</i>	‘beszélek’	<i>kiletěp</i>	‘jövök’
Sg.2	<i>esě</i>	‘te’	<i>kalatǎn</i>	‘beszélés’	<i>kiletěn</i>	‘jössz’
Sg.3	<i>vǎl</i>	‘ő’	<i>kalat’</i>	‘beszél’	<i>kilet</i>	‘jön’
Pl.1	<i>epir</i>	‘mi’	<i>kalatpǎr</i>	‘beszélünk’	<i>kiletpěr</i>	‘jövünk’
Pl.2	<i>esir</i>	‘ti’	<i>kalatǎr</i>	‘beszéltek’	<i>kiletěr</i>	‘jöttök’
Pl.3	<i>věsen</i>	‘ők’	<i>kalaššě</i>	‘beszélnek’	<i>kileššě</i>	‘jönnek’

Tagadó forma:

Sg.1	<i>kalamastǎp</i>	‘nem beszélek’	<i>kilmestěp</i>	‘nem jövök’
Sg.2	<i>kalamastǎn</i>	‘nem beszélés’	<i>kilmestěn</i>	‘nem jössz’
Sg.3	<i>kalamast’</i>	‘nem beszél’	<i>kilmest’</i>	‘nem jön’
Pl.1	<i>kalamastpǎr</i>	‘nem beszélünk’	<i>kilmestpěr</i>	‘nem jövünk’
Pl.2	<i>kalamastǎr</i>	‘nem beszéltek’	<i>kilmestěr</i>	‘nem jöttök’
Pl.3	<i>kalamasě</i>	‘nem beszélnek’	<i>kilmesě</i>	‘nem jönnek’

Etimológiák: Az alak *-A *turur MEN* szerkezetre vezethető vissza, amelyben a *turur* jelentős rövidülésen ment keresztül, a gerundiumra visszamenő -A pedig magánhangzók után kiesett. A csuvasban valóban létezik az -A gerundium, amely funkcionálisan a törökországi török -ArAk, illetve -A gerundiumoknak felel meg. Tagadása *-mAz *turur* alakra megy vissza (1978: 70). Az -A *turur MEN* szerkezet elterjedt törökségi jelen idő. A *turur* ‘álló’ (*tur-* ‘áll’) participium *turur MEN* ‘áll’ és *turur ǎrti* ‘állt’ alakjai előfordulnak összetett kopulaként.¹⁰

2.1.2 Kijelentő mód, folyamatos múlt idő

A jelen idejű alak végéhez egy plusz -ě ‘volt’ elem járul.

Állító forma:

Sg.1.	<i>kalatǎpě</i> ¹¹	‘beszéltem’	<i>kiletěpě</i>	‘jöttem’
Sg.2.	<i>kalatǎně</i>	‘beszélteél’	<i>kiletěně</i>	‘jöttél’
Sg.3.	<i>kalat’ě</i>	‘beszélte’	<i>kiletě</i>	‘jött’
Pl.1.	<i>kalatpǎrě</i>	‘beszélteünk’	<i>kiletpěrě</i>	‘jöttünk’
Pl.2.	<i>kalatǎrě</i>	‘beszélteetek’	<i>kiletěrě</i>	‘jöttetek’
Pl.3.	<i>kalašě</i>	‘beszéltek’	<i>kilešě</i>	‘jöttek’

Tagadó forma:

Sg.1.	<i>kalamastǎpě</i>	‘nem beszéltem’	<i>kilmestěpě</i>	‘nem jöttem’
Sg.2.	<i>kalamastǎně</i>	‘nem beszélteél’	<i>kilmestěně</i>	‘nem jöttél’
Sg.3.	<i>kalamast’ě</i>	‘nem beszélte’	<i>kilmestě</i>	‘nem jött’
Pl.1.	<i>kalamastpǎrě</i>	‘nem beszélteünk’	<i>kilmestpěrě</i>	‘nem jöttünk’
Pl.2.	<i>kalamastǎrě</i>	‘nem beszélteetek’	<i>kilmestěrě</i>	‘nem jöttetek’
Pl.3.	<i>kalamasě</i>	‘nem beszéltek’	<i>kilmesě</i>	‘nem jöttek’

¹⁰ Pl. az ötörökben a *biz kapagěi turur biz* a *biz kapagěi biz* kifejezéshez hasonlóan ‘mi kapuörök vagyunk’ jelentésű volna (Erdal 2004: 232–242, 262–272, 322–326, 412–419, 427–432).

¹¹ Felépítését tekintve a magyar ‘beszélek volt’, illetve ‘beszélek vala’ alakokkal analóg. Mai magyarra nem lehet önmagában lefordítani.

Etimológiák: Ez az igeidő szerkezete alapján **-A turur MEN* *är*ti felépítésű, efféle szerkezetre azonban nincsen példa. Másik lehetőség, hogy a történeti **-A turur MEN* jelen idő lexikalizálódása után jött létre ez a kopulával alkotott múlt idő. Én az utóbbit tartom valószínűbbnek. Ebben az esetben ez az igealak a magyar *megyek volt/megyek vala* típusal párhuzamos felépítésű, nem pedig a török *-yor idi* típusal paralel, amelyben a kopula hordozza a személyegyeztetést (Róna-Tas 1978: 40–73).

2.2 Második paradigma

A személyragok:

	Singularis	Pluralis
1.	<i>-ǎp, -ěp</i>	<i>-pǎr, -pěr</i>
2.	<i>-ǎn, -ěn</i>	<i>-ǎr, -ěr</i>
3.	<i>-ě</i>	<i>-ěš</i>

(Clark 1998: 441–451; Ersoy 2007: 1291–1325; Róna-Tas 1978: 40–63)

Az egyes ragok etimológiái: Az első és második személyűek azonosak az egyes pontban bemutatott paradigmával (Róna-Tas 1978: 40–70). Igealakok, amelyekben ez a paradigma használatos (Clark 1998: 441–451; Ersoy 2007: 1291–1325; Róna-Tas 1978: 40–63):

2.2.1 Kijelentő mód, jövő idő

A jele zéró, a ragok közvetlenül az igeigézőhöz járulnak. A todalékok kiejtik a tövégi magánhangzót, kivéve a mássalhangzós kezdetű *-pǎr* ragot, amely előtt megmarad.

Állító forma:

Sg.1.	<i>kalǎp</i>	‘beszélni fogok’	<i>kilěp</i>	‘jönni fogok’
Sg.2.	<i>kalǎn</i>	‘beszélni fogsz’	<i>kilěn</i>	‘jönni fogsz’
Sg.3.	<i>kalě</i>	‘beszélni fog’	<i>kilě</i>	‘jönni fog’
Pl.1.	<i>kalap(p)ǎr</i>	‘beszélni fogunk’	<i>kilěp(p)ěr</i>	‘jönni fogunk’
Pl.2.	<i>kalǎr</i>	‘beszélni fogtok’	<i>kilěr</i>	‘jönni fogtok’
Pl.3.	<i>kalěš</i>	‘beszélni fognak’	<i>kilěš</i>	‘jönni fognak’

Tagadó forma:

Sg.1.	<i>kalamǎp</i>	‘nem fogok beszélni’	<i>kilměp</i>	‘nem fogok jönni’
Sg.2.	<i>kalamǎn</i>	‘nem fogsz beszélni’	<i>kilměn</i>	‘nem fogsz jönni’
Sg.3.	<i>kalamě</i>	‘nem fog beszélni’	<i>kilmě</i>	‘nem fog jönni’
Pl.1.	<i>kalamapǎr</i>	‘nem fogunk beszélni’	<i>kilmepěr</i>	‘nem fogunk jönni’
Pl.2.	<i>kalamǎr</i>	‘nem fogtok beszélni’	<i>kilměr</i>	‘nem fogtok jönni’
Pl.3.	<i>kalaměš</i>	‘nem fognak beszélni’	<i>kilměš</i>	‘nem fognak jönni’

Etimológiák: Róna-Tas András (1978: 70) az *-r* jeles aorisztoszból származtatja, amely az igealakokból teljesen lekopott, így a ragok közvetlenül az igeigézőhöz járulnak. Érdekes, hogy tagadó alakban sem fedezhetőek fel az egykori **-mAz* nyomai, ez esetben a rövidülés rendkívül nagy mértékű, nagyobb, mint a jelen idő esetében. Én elképzelhetőnek tartanék egy **-A MEN* etimológiát is.

2.2.2 Kijelentő mód, beálló múlt idő (Ersoy 2007: 1320)¹²

A jövő idejű finit formákhoz *-ćě* járul, funkcionális szempontból viszont a török analitikus *-AcAk idi* szerkezetnek felel meg. Róna-Tas szerint egyes virjál nyelvjáráásokban feltételes módként használatos¹³ (Róna-Tas 1978: 47). Példák:

Sg.1.	<i>kalǎpćě</i>	<i>kilěpćě</i>	<i>kalamǎpćě</i>	<i>kilměpćě</i>
Sg.2.	<i>kalǎnćě</i>	<i>kilěnćě</i>	<i>kalamǎnćě</i>	<i>kilměnćě</i>
Sg.3.	<i>kalěććě</i>	<i>kilěććě</i>	<i>kalaměććě</i>	<i>kilměćě</i>
Pl.1.	<i>kalap(p)ǎrćě</i>	<i>kilěp(p)ěrćě</i>	<i>kalamapǎrćě</i>	<i>kilmepěrćě</i>
Pl.2.	<i>kalǎrćě</i>	<i>kilěrćě</i>	<i>kalamǎrćě</i>	<i>kilměrćě</i>
Pl.3.	<i>kalěšćě</i>	<i>kilěšćě</i>	<i>kalaměšćě</i>	<i>kilměšćě</i>

Az igealakkal párhuzamos magyar kifejezés megközelítőleg sem létezik. Morfológiailag a *kalǎp-ćě* ‘beszélni fogok volt’-ként fordítható, de a jelentéseket inkább az alábbi körülírások közelítik meg:

úgy volt, hogy majd beszélek / beszéltem volna
 úgy volt, hogy majd beszélsz / beszéltél volna
 úgy volt, hogy majd beszél / beszélt volna
 úgy volt, hogy majd beszélünk / beszéltünk volna
 úgy volt, hogy majd beszéltek / beszéltetek volna
 úgy volt, hogy majd beszélnek / beszéltek volna

Etimológia: A 2.1.2 pontban említett jelenséghez hasonlóan egy harmadik személyű, múlt idejű kopula kapcsolódik egy finit formához, amely számban és személyben az alannal egyezik. Ez strukturális eltérés az *-AcAk idi* felépítéséhez képest (amely egyébként funkcionálisan azonos), amelyben a kopula személyragja látja el a személyegyeztetés funkcióját. Ehelyett a csuvas folyamatos múlttal és más szintetikus alakokkal mutat párhuzamot, annak ellenére, hogy eredetét tekintve kopulát tartalmaz.

2.3 Harmadik paradigma

A személyragok:

	Singularis	Pluralis
1.	<i>-ǎm, -ěm</i>	<i>-ǎmǎr, -ěměr</i>
2.	<i>-ǎn, -ěn</i>	<i>-ǎr, -ěr</i>
3.	<i>-ě</i>	<i>-ěš¹⁴</i>

Az egyes személyragok etimológiái: A többes szám harmadik személyű alak kivételével egy az egyben a keleti ótörök *d*-múlt személyragjainak felelhetőek meg. Igealakok, amelyekben

¹² Saját terminológiám. Erdoy „gelecek zamanın hikâyesi”-nek nevezi. Funkcionálisan a török *-AcAktI*-nak felelteti meg.

¹³ Ahogyan a török *-AcAktI*-t is gyakran fordítjuk feltételes móddal magyarra, különösen irreális feltételes mellékmondatoknak a következményt leíró tagmondatában.

¹⁴ A harmadik személyű ragok az előttük álló *t*-jelet (ha az használatos) *ć*-vé módosítják.

ez a paradigma használatos (Clark 1998: 441–451; Ersoy 2007: 1291–1325; Róna-Tas 1978: 40–63):

2.3.1 Kijelentő mód, múlt idő

A jele *l*, *n* vagy *r* után *-t*, egyéb esetben *-r*, beleértve a tagadó *-mAr* alakot. Példák:

Állító forma:

Sg.1.	<i>kalarām</i>	‘beszéltem’	<i>kiltēm</i>	‘jöttem’
Sg.2.	<i>kalarān</i>	‘beszélteél’	<i>kiltēn</i>	‘jöttél’
Sg.3.	<i>kalarē</i>	‘beszélt’	<i>kilčē</i>	‘jött’
Pl.1.	<i>kalarāmār</i>	‘beszélünk’	<i>kiltēmēr</i>	‘jöttünk’
Pl.2.	<i>kalarār</i>	‘beszéltek’	<i>kiltēr</i>	‘jöttetek’
Pl.3.	<i>kalarēs</i>	‘beszéltek’	<i>kilčēs</i>	‘jöttetek’

Tagadó forma:

Sg.1.	<i>kalamarām</i>	‘nem beszéltem’	<i>kilmerēm</i>	‘nem jöttem’
Sg.2.	<i>kalamarān</i>	‘nem beszélteél’	<i>kilmerēn</i>	‘nem jöttél’
Sg.3.	<i>kalamarē</i>	‘nem beszélt’	<i>kilmerē</i>	‘nem jött’
Pl.1.	<i>kalamarāmār</i>	‘nem beszélünk’	<i>kilmerēmēr</i>	‘nem jöttünk’
Pl.2.	<i>kalamarār</i>	‘nem beszéltek’	<i>kilmerēr</i>	‘nem jöttetek’
Pl.3.	<i>kalamarēs</i>	‘nem beszéltek’	<i>kilmerēs</i>	‘nem jöttetek’

Etimológia: Etimológia elődje a szintetikus múlt idő. Azokban az esetekben, ahol a keleti ótörök feliratok H/δ (*t*) betűvel jelölik X/Z (*d*) helyett, a csuvasban is *t* hangot találunk, ez következetesen az *l*, *n*, illetve *r* utáni helyzet. Azokban az esetekben, amikor az ótörök szövegek valamelyik *d* betűt használják, a csuvas hang *r*. Erre az a magyarázat, hogy az ótörök X/Z betűk egy [ð] hangot jelölhettek [d] zárhang helyett, amely a csuvas elődjében egy *z* fokon keresztül részt vett a rotacizmusban, és szabályosan *r*-ré alakult, míg a *t* hang nem esett át eféle változáson (Erdal 2004: 220–240; Róna-Tas 1978: 70).

2.3.2 Kijelentő mód, régmúlt idő

A jele *-sAtt*, emellett első és második személyben egy további *-čē* elem járulhat a finit alakhoz, amelynek a funkciója nyomatékosítás. Az igealakok felépítése szabályos, azaz a jel előtt a tagadás *-mA* jele szerepel, ha negációra van szükség, de a virjálban a *-mAsAttĀm* és *-mAsAccčēs* tagadó alakok helyett előfordul *-mAncē* és *-mAscčēs* ugyanabban a funkcióban.

epě	<i>kalasattām</i>	<i>kilsettēm</i>	<i>kalamasattām</i>	<i>kilmesettēm</i>
esě	<i>kalasattān</i>	<i>kilsettēn</i>	<i>kalamasattān</i>	<i>kilmesettēn</i>
vāl	<i>kalasaččē</i>	<i>kilseččē</i>	<i>kalamasáččē</i>	<i>kilmesoččē</i>
epir	<i>kalasattāmār</i>	<i>kilsettēmēr</i>	<i>kalamasattāmār</i>	<i>kilmesettēmēr</i>
esir	<i>kalasattār</i>	<i>kilsettēr</i>	<i>kalamasattār</i>	<i>kilmesettēr</i>
věsen	<i>kalasaččēs</i>	<i>kilseččēs</i>	<i>kalamasáččēs</i>	<i>kilmesoččēs</i>

én	beszéltem	jöttem	nem beszéltem	nem jöttem
te	beszéltél	jöttél	nem beszéltél	nem jöttél
ő	beszét	jött	nem beszét	nem jött
mi	beszéltünk	jöttünk	nem beszéltünk	nem jöttünk
ti	beszéltetek	jöttetek	nem beszéltetek	nem jöttetek
ők	beszéltek	jöttek	nem beszéltek	nem jöttek

Etimológiák: A csuvasban létezik egy *-sA* határozói igenév, Róna-Tas András pedig **-sA turur ärti* (> **-sA-t-t*) szerkezetre vezeti vissza a mai alakot (Róna-Tas 1978: 71). A végzések valóban egybeesnek a kopula *-tÄm, -tÄn, -cé, -tÄmÄr, -tÄr, -cés* alakjaival. A teljes alak végére helyezhető *-cé* elem, és az a tény, hogy más kopulára nem cserélhető ki, azt mutatja, hogy ez az egyezés csak történeti, szinkron elemzés ebben az igealakban nem mutathat ki kopulát.

2.3.3 Kijelentő mód, folyamatos múlt idő

A jele *-(A)tt*, amelyet a személyrag, majd első és második személyben egy plusz *-cé* morféma követ. Példák:

Sg.1.	<i>kalattämčë</i>	‘beszéltem’	<i>kilettëmčë</i>	‘jöttem’
Sg.2.	<i>kalattänčë</i>	‘beszéltél’	<i>kilettënčë</i>	‘jöttél’
Sg.3.	<i>kalačëčë</i>	‘beszét’	<i>kilsečëčë</i>	‘jött’
Pl.1.	<i>kalattämärčë</i>	‘beszéltünk’	<i>kilsettëmërcë</i>	‘jöttünk’
Pl.2.	<i>kalattärčë</i>	‘beszéltetek’	<i>kilsettërcë</i>	‘jöttetek’
Pl.3.	<i>kalačëčëš</i>	‘beszéltek’	<i>kilsečëčëš</i>	‘jöttek’
Sg.1.	<i>kalamästämčë</i>	‘nem beszéltem’	<i>kilmestëmčë</i>	‘nem jöttem’
Sg.2.	<i>kalamästänčë</i>	‘nem beszéltél’	<i>kilmestënčë</i>	‘nem jöttél’
Sg.3.	<i>kalamasčë</i>	‘nem beszét’	<i>kilmesčë</i>	‘nem jött’
Pl.1.	<i>kalamästämärčë</i>	‘nem beszéltünk’	<i>kilmestëmërcë</i>	‘nem jöttünk’
Pl.2.	<i>kalamästärčë</i>	‘nem beszéltetek’	<i>kilmestërcë</i>	‘nem jöttetek’
Pl.3.	<i>kalamasčëš</i>	‘nem beszéltek’		‘nem jöttek’

Etimológiák: Róna-Tas **-A turur ärti* szerkezetet határoz meg (Róna-Tas 1978: 71). Érdeemes megfigyelni, hogy a szerkezet alakilag tartalmazza a múlt idejű kopulát, és az előtte lévő rész megegyezik a jelen idejű alakokkal. A jelen idejű alak azonban nem kopulával áll elő, hanem igei személyragokkal, sőt, semmilyen egyéb kopulával nem kombinálható a tőforma. Emellett ez az alak kötelezően harmadik személyű *-čë* kopulára végződik. Mindezek szintén azt mutatják, hogy a történetileg kopulával képzett igealak a szinkron elemzés alapján egyértelműen szintetikus alak.

2.3.4 Feltételes mód, jelen idő

A jele *-Ätt*, amelynek hatására kiesik a tővégi magánhangzó, amennyiben van olyan. Funkcionálisan nem a török *-sA* feltételes megfelelője, hanem annak az igealaknak, amelyben a következmény mellékmondata áll. Példák:

Sg.1.	<i>kalättäm</i>	‘beszelnék’	<i>kilëttëm</i>	‘jönnék’
Sg.2.	<i>kalättän</i>	‘beszelnél’	<i>kilëttën</i>	‘jönnél’
Sg.3.	<i>kaläccë</i>	‘beszélne’	<i>kilëccë</i>	‘jönne’
Pl.1.	<i>kalättämär</i>	‘beszelnénk’	<i>kilëttëmër</i>	‘jönnénk’
Pl.2.	<i>kalättär</i>	‘beszelnétek’	<i>kilëttër</i>	‘jönnétek’
Pl.3.	<i>kaläccëš</i>	‘beszelnének’	<i>kilëccëš</i>	‘jönnének’
Sg.1.	<i>kalamättän</i>	‘nem beszelnék’	<i>kilmättën</i>	‘nem jönnék’
Sg.2.	<i>kalamättäm</i>	‘nem beszelnél’	<i>kilmättëm</i>	‘nem jönnél’
Sg.3.	<i>kalamäccë</i>	‘nem beszélne’	<i>kilmäccë</i>	‘nem jönne’
Pl.1.	<i>kalamättämär</i>	‘nem beszelnénk’	<i>kilmättëmër</i>	‘nem jönnénk’
Pl.2.	<i>kalamättär</i>	‘nem beszelnétek’	<i>kilmättër</i>	‘nem jönnétek’
Pl.3.	<i>kalamäccëš</i>	‘nem beszelnének’	<i>kilmäccëš</i>	‘nem jönnének’

Etimológiák: Róna-Tas András (1978: 71) az *-Iturur ärti* szerkezetre vezetivissza.

2.3.5 Feltételes mód, múlt idő: ld. a 2.5.1 pontban.

2.4. Csak egy-egy igealakon előforduló személyragparadigmák:

2.4.1 Felszólító mód

Ez az alak a tagadásához használatos formák miatt is rendhagyó. A személyragparadigma:

epë	-Am
esë	–
väl	-tÄr
epir	-Ar
esir	-Är
vësen	-ccÄr

Ezek a ragok a puszta igetőhöz járulnak. Eltérés minden más igealakhoz képest, hogy a tagadáshoz egyes virjál nyelvjárásokon kívül nem lehetséges a tagadó *-mA* szuffixumot használni. Ezek a nyelvjárások kijelentő módú tagadó alakokat használnak (Róna-Tas 1978: 46), amelyet egy negatív partikula kísér. A partikula a személytől függően változik. Az alábbi példák tagadó alakúak lesznek, a partikula nélküli alak az állító forma:

Sg.1.		<i>kalam</i>	<i>mar</i>	‘(ne)	beszéljek’
Sg.2.	<i>an</i>	<i>kala</i>		‘(ne)	beszélj’
Sg.3.	<i>an</i>	<i>kalatär</i>		‘(ne)	beszéljen’
Pl.1.		<i>kalar</i>	<i>mar</i>	‘(ne)	beszéljünk’
Pl.2.	<i>an</i>	<i>kalär</i>		‘(ne)	beszéljétek’
Pl.3.	<i>an</i>	<i>kalačcär</i>		‘(ne)	beszéljenek’

Érdeemes megfigyelni, hogy a két partikula helyzete is eltérő, az *an* megelőzi, a *mar* pedig követi az igét. Róna-Tas az *an* partikulát permi eredetűnek tartja és ez az egyetlen funkciója a

csuvas nyelvben, míg a *mar* török eredetű partikula, NP-k és határozói kifejezések negálására szolgál, és olyankor is a tagadott kifejezés után áll (Benzing 1965: 738; Róna-Tas 1978: 46), ami a törökségi NP-tagadás általános tulajdonsága. Eredetét tekintve az *är-* ‘lenni’ ige tagadó participiumi *ärmáz* ‘nem-lévő’ alakjából származik az egyébként szabályos $z > r$ hangváltozás révén (Benzing 1965: 738).

2.4.2 Megengedő mód

Sg.1.	<i>-pin</i>	<i>kalapin</i>	‘hadd beszéljek’
Sg.2.	<i>-sĀn</i>	<i>kalasĀn</i>	‘hadd beszélj’
Sg.3.	<i>-in</i>	<i>kalain</i>	‘hadd beszéljen’
Pl.1.	<i>-pĀrin</i>	<i>kalapĀrin</i>	‘hadd beszéljünk’
Pl.2.	<i>-sĀr</i>	<i>kalasĀr</i>	‘hadd beszéljeteK’
Pl.3.	<i>-sĪn</i>	<i>kalasĪn</i>	‘hadd beszéljenek’

2.5. A csuvas nyelvben létezik egy olyan eljárás, amely melléknévi igeneveket alkalmaz névszói állítmányként, ezzel újabb finit igealakokat alkotva, tehát léteznek benne analitikus formák. Ezeket azért sorolom külön pontba, mert a csuvas nélkülözi a törökségi nyelvekre egyébként jellemző névszói állítmányi személyragozást, a jelen idejű indikatívuszi kopula ehelyett zéró. Fontos megjegyezni, hogy ezek az alakok névszói állítmányként viselkednek, így a kopula más idejű vagy módú alakjával is kombinálhatóak, nem csak a jelen idejű, kijelentő módú zéróval. A testes kopula a csuvasban mindig ige itermészetű, így azon már találhatóak személyragok is.

2.5.1 *-nĀ* participium¹⁵

Ez az igenév előidejű, így jelen idejű névszói állítmányként használva egyfajta múlt idő az eredmény. Ezt az alakot Ersoy (2007: 1316) 2. *tip geçmiş zaman*-ként¹⁶ említi, Róna-Tas nem tesz róla említést. Példa:

Sg.1	<i>epě</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>
Sg.2	<i>esě</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>
Sg.3	<i>vāl</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>
Pl.1	<i>epir</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>
Pl.2	<i>esir</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>
Pl.3	<i>věsen</i>	<i>kalanĀ</i>	<i>kilnĕ</i>	<i>kalaman</i>	<i>kilmen</i>

Ezek az alakok nem tartalmaznak semmilyen személyegyeztetést, így a következő jelentésekkel rendelkeznek:

¹⁵ Több funkciója is van, gyakran az alanya szerepel fejként (pl. *vilnĕ šina* ‘halott ember’, Róna-Tas 1978: 52). Ez az a funkció, amelynek köszönhetően állítmányként is használható, pl. *epě kaynĀ* ‘elementem’, szó szerint kb. ‘én egy elment ember vagyok’ (Ersoy 2004: 1316). Az igenév tagadása *-mAn*. Ez használatos az igealak tagadó formájában is.

¹⁶ Szó szerint magyarul: 2. típusú múlt idő.

'beszéltem'	'jöttem'	'nem beszéltem'	'nem jöttem'
'beszéltél'	'jöttél'	'nem beszéltél'	'nem jöttél'
'beszélt'	'jött'	'nem beszélt'	'nem jött'
'beszéltünk'	'jöttünk'	'nem beszéltünk'	'nem jöttünk'
'beszéltetek'	'jöttetek'	'nem beszéltetek'	'nem jöttetek'
'beszéltek'	'jöttek'	'nem beszéltek'	'nem jöttek'

Jövő idejű kopulával a Róna-Tas munkájában „összetett jövő”-ként említett (Róna-Tas 1978: 42) igealak az eredmény, az igei kopula a szabályosan ragozódó *pul-* ‘lenni’ ige, amely jövő időben áll. Példa:

<i>kalană pulăp</i>	‘addigra már beszélek (beszélt leszek)’
<i>kalană pulăn</i>	‘addigra már beszélsz (beszélt leszel)’
<i>kalană pulě</i>	‘addigra már beszél (beszélt lesz)’
<i>kalană pulăpăr</i>	‘addigra már beszélünk (beszéltek leszünk)’
<i>kalană pulăr</i>	‘addigra már beszéltek (beszéltek lesztek)’
<i>kalană puleś</i>	‘addigra már beszélnek (beszéltek lesznek)’

A feltételes módú jelen idejű kopulával feltételes mód múlt idejű igealakot eredményez:

<i>kalană pulăttăm</i>	‘beszéltem volna (beszélt volnék)’
<i>kalană pulăttăn</i>	‘beszéltél volna (beszélt volnál)’
<i>kalană pulăćě</i>	‘beszélt volna’
<i>kalană pulăttămăr</i>	‘beszéltünk volna (beszéltek volnánk)’
<i>kalană pulăttăr</i>	‘beszéltetek volna (beszéltek volnátok)’
<i>kalană pulăćěś</i>	‘beszéltek volna (beszéltek volnának)’

Megengedő módú kopulával a megengedő mód múlt időt kapjuk:

<i>kalană pulpin</i>
<i>kalană pulsăn</i>
<i>kalană pulin</i>
<i>kalană pulpărin</i>
<i>kalană pulpir</i>
<i>kalană pulśin</i>

2.5.2

-mAllA: szükségességi participium. Az előzőhöz hasonlóan jelzőként is használatos, és a magyar *-AndÓ*, képzőhöz hasonló a funkciója, vagyis szükségességet fejez ki, feje pedig általában a tranzitív ige tárgya és az intranszitiv ige alanya. Állítmányként alkalmazva a török *-mAll* megfelelőjét kapjuk, a szerkezet lényegében transzparens. A tagadásához *mar* használatos, nem a participium negatív alakja (Ersoy 2007: 1318; Róna-Tas 1978: 53).

-AssĂn: akaratot fejez ki.

-sAn: határozói igenév, amely az ótörök *-sAr* gerundiummal azonos funkciójú, tehát feltételt fejez ki (Róna-Tas 1978: 57).

2.5.3 Látható, hogy a csuvas nyelvet a tipikus törökségi rendszerrel szemben a szintetikus finit igealakok magas száma jellemzi, ami az analitikus formákkal szemben sokkal kiegyenlített rendszeret alkot. Az is megállapítható, hogy az örökölt szintetikus formák mellé a továbbiak korábbi analitikus szerkezetekből alakultak ki, ezt a változást areális hatásnak tartom. Miután a MEN kopulatív használata megszűnt, és igei személyragokként rögzült, az analitikus alakok abban is élesen elkülönülnek a szintetikusuktól, hogy jelen időben, kijelentő módban a személyegyeztetés lehetetlen. A térség nyelvei közül a permi nyelvekre jellemző a szintetikus igealakok magas száma és a jelen idejű zéró kopula egyidejű megléte: az udmurtban hat, kizárólag szintetikus nyelvi eszközökkel létrehozott finit igei forma létezik, amelyek közül a felszólító mód struktúrája szintén visszaköszön a csuvasban.

3 Az udmurtban két igeitőtípus létezik, a mássalhangzós és a magánhangzós (Winkler 2011: 91–92). Ezekhez kétféleképpen járulhatnak toldalékok. A toldalékok egyik típusa a mássalhangzós tövekhez járul egy olyan magánhangzóval, amely magánhangzós töveg után nem jelenik meg, ilyen például az infinitivusz képzője: *uža-ni* 'dolgozni', *tod-īni* 'tudni'. A toldalékok másik típusa a magánhangzós tövekhez járul egy olyan *l* hangon keresztül, amely a mássalhangzók után nem jelenik meg. Ilyen például az egyik többes szám harmadik személyű személyrag: *uža-lo* 'dolgoznak', *tod-o* 'tudják/tudnak' (Winkler 2011: 91–92).

A személyragparadigma első és második személyben állandó. Egyes szám első személyben zéró, többes számban pedig *-mī*, amelyről a magánhangzó akár le is maradhat (Winkler 2011: 94). Egyes szám második személyben *-d*, többes számban *-dī* (Winkler 2011: 94). A harmadik személy jelölése azonban legalább akkora változatosságot mutat, mint a csuvasban látható, ezért azzal az igeidők és módok ismertetésekor foglalkozom. A tagadott igék főigeti alakjai rendszerint nem a személyragot tartalmazzák, hanem egyéb elemeket, amint az a következőkben látható.

3.1 Kijelentő mód, jelen idő

A jele zéró, de első és második személyben egy *-(i)šk-* elem található a személyrag előtt (Winkler 2011: 95–96). A példaként használt igék: *mīnīni* 'menni' és *užani* 'dolgozni'; előbbi a mássalhangzós, míg utóbbi a magánhangzós tövekre példa.

<i>mīn-iškom</i>	'megyek'
<i>īn-iško-d</i>	'mész'
<i>mīn-e</i>	'megy'
<i>mīn-iško-m(i)</i>	'megyünk'
<i>mīn-iško-dī</i>	'mentek'
<i>mīn-o</i>	'mennek'
<i>uža-ško</i>	'dolgozom'
<i>uža-ško-d</i>	'dolgozol'
<i>uža</i>	'dolgozik'
<i>uža-ško-m(i)</i>	'dolgozunk'
<i>uža-ško-dī</i>	'dolgoztok'
<i>uža-lo</i>	'dolgoznak'

A tagadott alakok: egyes számban *-ški* és *-(i)*, többes számban *-ške* és *-(l)o* (Winkler 2011: 107).

<i>ug mīn-iški</i>	'nem megyek'
<i>ud mīn-iški</i>	'nem mész'
<i>ug mīn-ī</i>	'nem megy'
<i>um mīn-iške</i>	'nem megyünk'
<i>ud mīn-iške</i>	'nem mentek'
<i>ug mīn-o</i>	'nem mennek'
<i>ug uža-ški</i>	'nem dolgozom'
<i>ud uža-ški</i>	'nem dolgozol'
<i>ug uža</i>	'nem dolgozik'
<i>um uža-ške</i>	'nem dolgozunk'
<i>ud uža-ške</i>	'nem dolgoztok'
<i>ug uža-lo</i>	'nem dolgoznak'

3.2 Egyszerű múlt idő

Ennek az igealaknak a jele az udmurtban az *-(i)*. A tagadó ige alakjai első személyben egyes és többes számban *əy* és *əm*, a másik két személyben viszont egyes és többes számban egyaránt *əd* és *əz* (Winkler 2011: 97):

<i>mīn-i</i>	'mentem'
<i>mīn-i-d</i>	'mentél'
<i>mīn-i-z</i>	'ment'
<i>mīn-i-m(i)</i>	'mentünk'
<i>mīn-i-dī</i>	'mentetek'
<i>mīn-i-zī</i>	'mentek'
<i>uža-y</i>	'dolgoztam'
<i>uža-d</i>	'dolgoztál'
<i>uža-z</i>	'dolgozott'
<i>uža-m(i)</i>	'dolgoztunk'
<i>uža-dī</i>	'dolgoztatok'
<i>uža-zī</i>	'dolgoztak'

A tagadott alakok egyes számban *-(i)*, többes számban *-(l)e* végződést kapnak (Winkler 2011: 107):

<i>əy mīn-ī</i>	'nem mentem'
<i>əd mīn-ī</i>	'nem mentél'
<i>əz mīn-ī</i>	'nem ment'
<i>əm mīn-e</i>	'nem mentünk'
<i>əd mīn-e</i>	'nem mentetek'
<i>əz mīn-e</i>	'nem mentek'

<i>əy uža</i>	'nem dolgoztam'
<i>əd uža</i>	'nem dolgoztál'
<i>əz uža</i>	'nem dolgozott'
<i>əm uža-le</i>	'nem dolgoztunk'
<i>əd uža-le</i>	'nem dolgoztatok'
<i>əz uža-le</i>	'nem dolgoztak'

3.3 Befejezett múlt

Ez a paradigma rendkívül sajátos, eltér az udmurt rendszertől, a befejezett melléknévi igenéven alapul, a személyekre a személyragon túl több elem is utal, tagadása pedig szintetikus (szuffixum segítségével történik.) A befejezett melléknévi igenév képzője *-(e)m*. Fordítást nem adok meg sem az állító, sem a tagadó alakra, mert a magyar nyelv sajátosságaiból adódóan az éppen megegyezne az előző igealak fordításával. Az igealak egyrészt befejezettséget és jelenben kimutatható hatást fejez ki, mint a germán nyelvek perfectuma, másrészt a törökségi nyelvek nem szemtanúsági múltjához hasonlóan azt is kifejezi, hogy a beszélő nem szemtanúja volt a történésnek, hanem a jelenbeli helyzet árulja azt el számára, vagy hallomásból tudja. Ez magyarra nyelvtanilag lefordíthatatlan, szövegkontextustól függően lehet neki helyzethez illő magyar fordítást adni, amennyiben egyértelműen kiderül, hogy melyik funkciójáról van szó (Winkler 2011: 98, 107):

<i>mīn-išk-em</i>	<i>uža-šk-em</i>
<i>mīn-em-ed</i>	<i>uža-m-ed</i>
<i>mīn-em</i>	<i>uža-m</i>
<i>mīn-išk-em-mī</i>	<i>uža-šk-em-mī</i>
<i>mīn-illa-m-dī</i>	<i>uža-illa-m-dī</i>
<i>mīn-illa-m</i>	<i>uža-illa-m</i>

Tagadó alakjait egyszerűen a melléknévi igenév tagadó alakja hozza létre, a(z) *-(i)mte* szuffixummal (Winkler 2011: 108–109):

<i>mīn-išk-imte-ye</i>	<i>uža-šk-imte-ye</i>
<i>mīn-imte-yed</i>	<i>uža-mte-yed</i>
<i>mīn-imte</i>	<i>uža-mte</i>
<i>mīn-išk-imte-mī</i>	<i>uža-šk-imte-mī</i>
<i>mīn-illa-mte-dī</i>	<i>uža-illa-mte-dī</i>
<i>mīn-illa-mte-zi</i>	<i>uža-illa-mte-zi</i>

3.4 Jövő idő

A jele *-(l)o*, tagadott alakjai megegyeznek a múlt idejű tagadott alakokkal (Winkler 2011: 96).

<i>mīn-o</i>	'menni fogok'
<i>mīn-o-d</i>	'menni fogsz'
<i>mīn-o-z</i>	'menni fog'
<i>mīn-o-m(i)</i>	'menni fogunk'
<i>mīn-o-dī</i>	'menni fogtok'
<i>mīn-o-zi</i>	'menni fognak'

<i>uža-lo</i>	'dolgozni fogok'
<i>uža-lo-d</i>	'dolgozni fogsz'
<i>uža-lo-z</i>	'dolgozni fog'
<i>uža-lo-m(i)</i>	'dolgozni fogunk'
<i>uža-lo-dī</i>	'dolgozni fogtok'
<i>uža-lo-zī</i>	'dolgozni fognak'

A tagadó ige alakjai első és második személyben a jelen idejű alakokkal azonosak, de harmadik személyben *uz* használatos (Winkler 2011: 107).

<i>ug</i>	<i>mīn-ī</i>	'nem fogok menni'
<i>ud</i>	<i>mīn-ī</i>	'nem fogsz menni'
<i>uz</i>	<i>mīn-ī</i>	'nem fog menni'
<i>um</i>	<i>mīn-e</i>	'nem fogunk menni'
<i>ud</i>	<i>mīn-e</i>	'nem fogtok menni'
<i>uz</i>	<i>mīn-e</i>	'nem fognak menni'
<i>ug</i>	<i>uža</i>	'nem fogok dolgozni'
<i>ud</i>	<i>uža</i>	'nem fogsz dolgozni'
<i>uz</i>	<i>uža</i>	'nem fog dolgozni'
<i>um</i>	<i>uža-le</i>	'nem fogunk dolgozni'
<i>ud</i>	<i>uža-le</i>	'nem fogtok dolgozni'
<i>uz</i>	<i>uža-le</i>	'nem fognak dolgozni'

3.5 Feltételes mód (Winkler 2011: 103, 108)

A módjel *-(i)sal*, a tagadott alakok megegyeznek a pozitív alakokkal, a tagadó ige minden számban és személyben *əy*.

<i>mīn-īsal</i>	'mennék'
<i>mīn-īsal-īd</i>	'mennél'
<i>mīn-īsal-īz</i>	'menne'
<i>mīn-īsal-mī</i>	'mennénk'
<i>mīn-īsal-dī</i>	'mennétek'
<i>mīn-īsal-zī</i>	'mennének'
<i>uža-sal</i>	'dolgoznék'
<i>uža-sal-īd</i>	'dolgoznál'
<i>uža-sal-īz</i>	'dolgozna'
<i>uža-sal-mī</i>	'dolgoznánk'
<i>uža-sal-dī</i>	'dolgoznátok'
<i>uža-sal-zī</i>	'dolgoznának'
<i>əy mīn-īsal</i>	'nem mennék'
<i>əy mīn-īsal-īd</i>	'nem mennél'
<i>əy mīn-īsal-īz</i>	'nem menne'
<i>əy mīn-īsal-mī</i>	'nem mennénk'
<i>əy mīn-īsal-dī</i>	'nem mennétek'
<i>əy mīn-īsal-zī</i>	'nem mennének'

<i>əy uža-sal</i>	'nem dolgoznék'
<i>əy uža-sal-īd</i>	'nem dolgoznál'
<i>əy uža-sal-īz</i>	'nem dolgozna'
<i>əy uža-sal-mī</i>	'nem dolgoznánk'
<i>əy uža-sal-dī</i>	'nem dolgoznátok'
<i>əy uža-sal-zī</i>	'nem dolgoznának'

3.6 Felszólító mód (Winkler 2011: 101, 103, 107; Siegl 2004: 19–22)

Második személyben megegyezik azzal a tőalakkal, amelyet a tagadott tőalakoknál múlt és jövő időben láttunk, *-(i)* és *-(l)e* szuffixumokkal képződik, bár az *-(i)* ebben az esetben mássalhangzós tövek esetében is elmaradhat, a *-(l)e* pedig a szabályos *-e* realizálódás mellett esetenként *-ele* formában is jelentkezhethet. A tagadott alakok ezekkel azonosak, a tagadó szócska formája pedig mindkét esetben *en*. Harmadik személyben megegyezik a jövő idejű alakokkal, de azokat egy *med* szócska előzi meg. A harmadik személyű tagadó alakjaiban a szócska *medaz* formában van jelen, a szótó pedig a felszólító módú tővel azonos.¹⁷

<i>mīn(i)</i>	'menj'
<i>med mīnoz</i>	'menjen'
<i>mīne(le)</i>	'menjete'
<i>med mīnozi</i>	'menjenek'
<i>en mīn(i)</i>	'ne menj'
<i>medaz mīn(i)</i>	'ne menjen'
<i>en mīne(le)</i>	'ne menjete'
<i>medaz mīn(i)</i>	'ne menjenek'
<i>uža</i>	'menj'
<i>med užaloz</i>	'menjen'
<i>užale</i>	'menjete'
<i>med užalozī</i>	'menjenek'
<i>en uža</i>	'ne menj'
<i>medaz uža</i>	'ne menjen'
<i>en užalodi</i>	'ne menjete'
<i>medaz užale</i>	'ne menjenek'

3.7 A csuvas igeragozást megfigyelve azt láthatjuk, hogy az analitikus stratégiát mindössze a fent felsorolt néhány alak képviseli. Ezekben viszont nem találhatók meg olyan személyragok, amelyek a többi török nyelv analitikus igealakjainak a részei. Ehelyett azt látjuk, hogy a modern csuvasban a történetileg MEN személyragokkal létrehozott alakok is szintetikus igealakként viselkednek, annak minden vonásával, beleértve azt a sajátosságot is, ahogy a finit igealak harmadik személyű finit kopulával korlátozottan kombinálható. A csuvas nyelv tehát elhagyta a török igealak-szerkesztési gyakorlatot, és egy finnugor mintával váltotta fel

¹⁷ Az irodalmi udмуртban nem, de nyelvjárásokban első személyű alakok is előfordulnak (*med mīno* 'menjek', *med užalo*, illetve *med mīnomī*, *med užalodi*), illetve a második személynek is képezhető az egyszerű felszólító módon kívül ilyen alakja. Ennek ellenére a szabályos felszólító módú paradigma a fenti táblázatban látható (Siegl 2004: 19–22).

azt. Ez egy szelektív másolás (Johanson 2002: 292–295), amelynek során az eredeti törökségi elemek maradtak meg a nyelvben, de azok funkcionálisan a permi mintát követik. A felszólító módban egyértelműen felismerhető permi tagadó szisztema alapján az igealak-formálásra általánosan hatással voltak a permi nyelvek, ahol egy tagadó partikula esetében globális másolás is történt (Johanson 2002: 292–295), ez utóbbi a grammatikai elemek esetében a ritkább jelenségek közé tartozik. A végeredmény azonban ennél is nagyobb jelentőségű, mert a modern csuvas finit igei rendszere strukturálisan szemlélve általában véve is közelebb áll a finnugor, mint a török nyelvekéhez. Mindez azért is fontos, mert ebben az esetben a bulgár-törökben mutatható ki finnugor (permi) hatás, nem pedig fordítva. Ráadásul mindez alapjaiban érintette a nyelv igeidő-rendszerét. A témában további vizsgálatokat tartok szükségesnek annak meghatározására, hogy mely időszakban történhetett a volgai bulgárban ez a változás, a nyelvi dominancia tekintetében ugyanis eddigi ismereteink alapján a IX. századtól a XIII. századig a volgai bulgár, onnantól a XVI. századig a kazanyi tatár volt domináns pozícióban, majd ezt követően az orosz (Agyagási 2014: 173). A volgai bulgár és a permi nyelvek szempontjából ez főleg bulgár hatást jelent a permi nyelveken, és csak jóval kevesebb példát a fordítottjára. Jelen írásban tárgyalt strukturális hatás pedig éppen az utóbbira példa.

4 A török nyelvvel kapcsolatos állításaim és példáim összeállításakor egyrészt Asli Göksel és Celia Kerslake (2011: 145–149, 152–156, 158–179), másrészt Yavuz Kartallıođlu és Hüseyin Yıldırım (2007a: 57–64) munkáira támaszkodtam. Állításaim és példáim ezen leíró nyelvtanok keretei között fogalmazódnak meg.

A török nyelvekről általánosságban tett megállapításaim főként a következő leíró nyelvta-
 nokra támaszkodnak: Arikođlu 2007a: 1106, 1110–1122 (hakas); Arikođlu 2007b: 1179, 1185–1206 (tuva); Berta 1998a: 162–165 (közép-kipcsak); Berta 1998b: 290–295, 298 (tatár és baskír); Berta 1998c: 309–313 (nyugati kipcsak); Boeschoten & Vandamme 1998: 171–173 (csagatáj); Boeschoten 1998: 363–365 (özbég); Csató & Johanson 1998: 223 (török); Csató & Karakoç 1998: 338–339 (nogaj); Doerfer 1998: 274–275, 279 (iráni török nyelvek); Erdal 1998: 141–149 (ótörök); Ergönenç 2007: 636–637, 640–661 (nogaj); Güner Dilek 2007: 1038, 1043–1063 (altaji); Hahn 1998: 390–398 (ujgur); Karakoç 2011 (karahanida); Kartallıođlu & Yıldırım 2007b: 205–211 (azerbajdzsáni); Kasapođlu Çengel 2007: 514–525 (kirgiz); Kerslake 1998: 190–196 (oszmán); Kirchner 1998a: 324–327 (kazak és karakalpak); Kirchner 1998b: 349–351 (kirgiz); Kirişçiođlu 2007: 1260–1261, 1265–1273 (szaha); Öner 2007: 711–712, 715–721 (tatár); Öztürk 2007: 322–334, 340 (özbég); Pekacar 2007: 985–995 (kumük); Schönig 1998a: 253–256 (azerbajdzsáni); Schönig 1998c: 412–414 (észak-szibériai török nyelvek); Stachowski & Menz 1998: 424–427 (jakut); Tamir 2007: 456–457, 460–471 (kazak); Tavkul 2007: 905–906, 910–916 (karacsáj-balkár); Uygur 2007: 584–600 (karakalpak); Yazıcı Ersoy 2007a: 768–769, 775–793 (baskír); Yazıcı Ersoy 2007b: 385–410 (ujgur); Yüksel 2007: 846–847, 851–859 (krími tatár).

Irodalom

- Agyagási, Klára (2010): Loan-words as Data in Historical Linguistics. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* 20.2, 197–222.
- Agyagási, Klára (2012): Language Contact in the Volga-Kama Area. In: É. Kincses-Nagy & Biacsi, M. (eds.): The Szeged Conference. Proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20–22, 2010 in Szeged. *Studia Uralo-Altaica* 49, 21–37.
- Agyagási Klára (2014): The West Old Turkic and the Volga Bulgarian Loanwords of Chermis. In: *Turkic Languages* 17.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007a): Hakas Türkçesi. In: Ercilasun, 1085–1148.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007b): Tuva Türkçesi. In: Ercilasun, 1149–1228.
- Benzing, Johannes (1965): Das Tschuwaschische. In: Deny, Jean, Groenbech, Kaare, Scheel, Helmut & Togan, Zeki Velidi (eds.): *Philologiae Turcicae Fundamenta*. Ankara & Wiesbaden, 685–753.
- Bereczki Gábor (1983): A Volga–Káma-vidék areális kapcsolatai. In: Balázs János (szerk.): *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 207–236.
- Bereczki Gábor (1990): *Chrestomathia Cheremissica*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Berta, Árpád (1998a): Middle Kipchak. In: Johanson & Csató, 158–165.
- Berta, Árpád (1998b): Tatar and Bashkir. In: Johanson & Csató, 283–300.
- Berta, Árpád (1998c): West Kipchak Languages. In: Johanson & Csató, 301–317.
- Boeschoten, Hendrik (1998): Uzbek. In: Johanson & Csató, 379–396.
- Boeschoten, Hendrik & Vandamme, Mark (1998): Chagatay. In: Johanson & Csató, 166–178.
- Clark, Larry (1998): Chuvash. In: Johanson & Csató, 434–452.
- Csató, Éva & Karakoç, Birsal (1998): Noghay. In: Johanson & Csató, 333–343.
- Csató, Éva & Johanson, Lars (1998): Turkish. In: Johanson & Csató, 203–235.
- Čaušević, Ekrem (2002): Tschuwaschisch. In: M. Okuka (ed.): *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Klagenfurt: Wieser, 811–815.
- Doerfer, Gerhard (1998): Turkic Languages of Iran. In: Johanson & Csató, 273–282.
- Ercilasun, Ahmet Bican (ed.) (2007): *Türk Lehçeleri Grammeri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, Marcel (1998): Old Turkic. In: Johanson & Csató, 138–157.
- Erdal, Marcel (2004): A grammar of Old Turkic. In: *Handbook of Oriental Studies*. Boston: Brill.
- Ergönenç, Dilek (2007): Nogay Türkçesi. In: Ercilasun, 623–678.
- Ersoy, Feyzi (2007): Çuvaş Türkçesi. In: Ercilasun, 1285–1340.
- Göksel, Asli & Kerslake, Celia (2011): *Turkish – An Essential Grammar*. London: Routledge.
- Güner Dilek, Figen (2007): Altay Türkçesi. In: Ercilasun, 1009–1084.

- Hahn, Reinhard (1998): Uyghur. In: Johanson & Csató, 379–396.
- Johanson, Lars (2002): Contact-induced change in a code copying framework. In: Esch, Edith, Jones Mari & Lam, Agnes (eds.): *Language Change: The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors. (Contribution to the Sociology of Language)*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Johanson, Lars & Csató, Éva (eds.) (1998): *The Turkic Languages*. London: Routledge.
- Karakoç, Birsnel (2011): A new analysis of non-past copular markers and corresponding copular clauses in Karakhanid Turkic. *Turkic Languages* 15: 171–193.
- Kartallıoğlu, Yavuz & Yıldırım, Hüseyin (2007a): Türkiye Türkçesi. In: Ercilasun, 31–80.
- Kartallıoğlu Yavuz & Yıldırım, Hüseyin (2007b): Azerbaycan Türkçesi. In: Ercilasun, 171–230.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2007): Kirgiz Türkçesi. In: Ercilasun, 481–542.
- Kerslake, Celia (1998): Ottoman Turkish. In: Johanson & Csató, 179–202.
- Kirchner, Mark (1998a): Kazakh and Karakalpak. In: Johanson & Csató, 318–332.
- Kirchner, Mark (1998b): Kirghiz. In: Johanson & Csató, 344–357.
- Kirişçiöğlü, Fatih (2007): Saha Türkçesi. In: Ercilasun, 1229–1284.
- Öner, Mustafa (2007): Tatar Türkçesi. In: Ercilasun, 679–748.
- Öztürk, Ridvan (2007): Özbek Türkçesi. In: Ercilasun, 291–354
- Pekacar, Çetin (2007): Kumuk-Malkar Türkçesi. In: Ercilasun, 939–1008.
- Rédei Károly & Róna-Tas András (1980): Öspermi és votják jövevényiszavak a csuvasban. *Nyelvtudományi Közlemények* 82: 125–133.
- Róna-Tas András (1978): *A csuvas nyelv vázlatos nyelvtana*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Schönig, Claus (1998a): Azerbaijani. In: Johanson & Csató, 248–260.
- Schönig, Claus (1998c): South Siberian Turkic. In: Johanson & Csató, 403–416.
- Siegl, Florian (2004): *The 2nd past in the permic languages*. <http://www.philol.msu.ru/~otipl/new/fu/FU%20sbornik/FU/Siegl%20d%20pst%20in%20Permic%20lgs.pdf>
- Stachowski, Marek & Menz, Astrid (1998): Yakut. In: Johanson & Csató, 417–433.
- Tamir, Ferhat (2007): Kazak Türkçesi. In: Ercilasun, 429–480.
- Tavkul, Ufuk (2007): Karaçay-Malkar Türkçesi. In: Ercilasun, 883–938.
- Uygur, Ceyhun Vedat (2007): Karakalpak Türkçesi. In: Ercilasun, 543–622.
- Winkler, Eberhard (2011): *Udmurtische Grammatik*. Wiesbaden: Harrasowitz.
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2007a): Başkurt Türkçesi. In: Ercilasun, 749–810.
- Yazıcı Ersoy, Habibe (2007b): Yeni Uygur Türkçesi. In: Ercilasun, 355–428.
- Yüksel, Zühâl (2007): Kirim-Tatar Türkçesi. In: Ercilasun, 811–882.

Kormos Krisztián
egyetemi hallgató
Szegedi Egyetem, Altajisztikai Tanszék
H-6722 Szeged, Egyetem utca 2
kormos.x@gmail.com